

Gáfrík, Róbert

"... Z Indie, té staré Slavů matky..." : hľadanie pôvodu Slovanov v diele Jána Kollára

Slavica litteraria. 2015, vol. 18, iss. 1, pp. [73]-82

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134455>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RÓBERT GÁFRIK

„... Z INDIE, TĚ STARÉ SLAVŮ MATKY...“
HĽADANIE PÔVODU SLOVANOV V DIELE JÁNA KOLLÁRA*

Abstrakt

Dielo Jána Kollára zohralo svojho času významnú úlohu. Vysoko sa hodnotí Kollárova poézia, ale zaznávajú sa jeho vedecké práce. Jednou z vedecky kontroverzných otázok, o ktorej sa v kollárovsom výskume nehovorí, je Kollárova teória o pôvode Slovanov z Indie. V *Slávy dcere* sa Kollár o Indii zmieňuje ako o pravlasti Slovanov. Takéto vysvetlenie podal aj v dnes už prakticky zabudnutom spise *Sláva Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanůw* (1839). Cieľom príspevku je preskúmať tento spis, poukázať na jeho miesto v dobovom diskurze o pôvode Slovanov, ako aj na jeho relevantnosť pre pochopenie *Slávy dcery*.

Abstract

„... FROM INDIA, THE ANCIENT MOTHER OF THE SLAVS...“ IN SEARCH OF THE SLAVIC ORIGINS IN THE WORKS OF JÁN KOLLÁR

The works of Ján Kollár played an important role in its time. His poetry is held in high esteem but his scholarly work is ignored. One of his scholarly controversial issues which is absent from the Kollár research is Kollár's theory of the origins of the Slavs from India. In *Slávy dcéra* (The Daughter of Sláva) he mentions India as the homeland of the Slavs. He propounded this explanation also in the now almost forgotten treatise *Sláva Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanůw* (The Glory of the Goddess and the Origin of the Name of the Slavs or Slavyans, 1839). The paper aims at exploring this treatise, showing its place in the contemporary discourse on the origins of the Slavs as well as its relevance for the understanding of *Slávy dcéra*.

Kľúčové slová

pravlasť Slovanov ■ India ■ Ján Kollár ■ Pavol Jozef Šafárik ■ romantická etymológia

Key words

Slavic homeland ■ India ■ Ján Kollár ■ Pavol Jozef Šafárik ■ romantic etymology

* Štúdiá je výsledkom grantového projektu VEGA 2/0082/15 „Zobrazovanie Indie v slovenskej literatúre“.

Dielo Jána Kollára zohralo svojho času významnú úlohu. Inšpirovalo celé generácie, hoci nie všetky Kollárove názory sa stretli s pozitívnym ohlasom. Kollárovo dielo dodnes púta pozornosť. Existuje bohatá kollárovská literatúra. Avšak zdá sa, že sme si zvykli na istý dichotomický prístup: vysoko sa hodnotí Kollárova poézia, ale zaznávajú sa jeho vedecké práce; venuje sa im len málo pozornosti. Niet sa preto čo diviť, že absentuje úsilie odhaliť vzájomné vzťahy medzi jeho poéziou a vedeckými spismi, ktoré sa nanajvýš objavia pri vymenovávaní jeho ďalších diel.¹

Dá sa povedať, že dodnes a právom prevláda kritické hodnotenie Kollárových cestopisných a vedeckých diel, ktoré vyjadril Jan Jakubec v úvode k prvému vydaniu Kollárovho diela *Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841*: „Romantikem Kollár bohužel zůstává ve svém nejoblíbenějším oboru za této doby, ve filologii a hlavně v etymologii. Do Cestopisu Kollár vložil touž vlastnost, která vyznačuje jeho odborní práce filologické: nesmírnou pílí, která snáší bohatý učený materiál z nejrůznejších pramenů, ale při tom tékavou fantasií, která bez rozpaků a bez kritiky z daného materiálu vyvozuje závěry etymologické, po jakých srdce touží; pomocí jednotlivých slov, jež volným přitesáváním a napínáním snadno mění na původ slovanský, zalidňuje v dávné minulosti kmeny slovanskými kraje, kde nikdy nebydlely.“²

Jednou z vedecky kontroverzných otázok, o ktorej sa v kollárovskom výskume nehovorí a nám sa zo súčasného pohľadu môže zdať nepochopiteľná, je Kollárova teória o pôvode Slovanov z Indie. India ako krajina pôvodu Slovanov nebýva v kontexte diskusie o pravlasti Slovanov spomenutá,³ hoci sa touto teóriou zaoberal nielen Kollár, ale aj Pavol Jozef Šafárik, Ján Hollý a Ľudovít Štúr.⁴ Na sklonku 19. storočia o tomto jave

¹ LEŠKOVÁ, Jana: *Kollárov Cestopis – mýtus a realita*. In: Ján Kollár (1793–1993). Zborník štúdií. Ed. C. Kraus. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1993, s. 193–194.

² JAKUBEC, Ján: *Úvod*. In: KOLLÁR, Ján: *Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841*. Praha: Nákladem J. Otty, 1907, s. XXVII.

³ Pozri napr. MACHO, Peter: *Od pravlasti ku koliske, od Karpát ku Tatrám. Mýtus slovanského streda v kontexte vývoja slovenskej národnej identity a ideológie*. In: Slovanství a česká kultura 19. století. Eds. Z. Hojda – M. Ottlová – R. Prahel. Praha: KLP, 2006, s. 240–257.

⁴ Pozri ŠAFÁRIK, Pavol Jozef: *Spisy Pavla Jozefa Šafárika. Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nářečí*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo Košice, 1992, s. 17–18; HOLLÝ, Ján: *Dielo*. Ed. J. Štibráný. Zv. 2. Bratislava: Tatran, 1985, s. 178; ŠTÚR, Ľudovít: *Z prednášok o histórii Slovanov*.

hovoril Matija Murko,⁵ ale odvtedy sa o tejto téme nediskutovalo. Zdá sa, že v súčasnosti sú výnimkou len práce Petra Podolana⁶ a niekoľko bakalárskych prác, ktoré vznikli na českých univerzitách.⁷ V *Slávy dcere* sa však Kollár o Indii jednoznačne zmiňuje ako o pravlasti Slovanov. Obyvateľov slovanského neba nechá nosiť látky, ktoré sú „z Indie, té staré Slavů matky“ (sonet 516).⁸ V 190. sonete dokonca hovorí o „slavskej Vede“, ktorú našiel v meste Garz na Rujane pri soche boha Porenuta.

Pokúsím sa zhrnúť Kollárovo vysvetlenie indického pôvodu Slovanov a zasadiť ho do dobového kontextu. Spojenie Indie so Slovanmi v diele Jána Kollára sa môže javiť ako marginálna otázka. Pochopenie tohto spojenia však podľa môjho názoru umožňuje lepšie pochopiť aj jeho magnum opus *Slávy dceru*. Sláva nebola totiž pre Kollára len mýtická bohyňa Slovanov, ale bola aj védskou bohyňou Sváhá. Podrobné vysvetlenie tohto vzťahu podal v dnes už prakticky zabudnutom spise *Sláva Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanův* (1839).

Dôvodom pre vznik tohto spisu bola údajne prosba P. J. Šafárika o prečítanie jeho *Slovanských starožitností* (1837) a o upozornenie na prípadné omyly a chyby.⁹ V časti, kde Šafárik píše o pôvode, význame a spôsobe písania slova Slovan a polemizuje s Kollárovými názormi vyslovenými v *Rozprawách o Gmenách, počátkách i starožitnostech národu Slawského a geho kmenů* (1830), Kollár sa cítil vyzvaný k literárnemu súboju.

In: Slovania, bratia! Dielo v piatich zväzkoch. Zväzok II. Bratislava: SVKL, 1955, s. 31–46.

- 5 MURKO, Matthias: *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romanik. Bd. 1. Die böhmische Romantik*. Graz: Verlags-Buchhandlung ‚Styria‘, 1897, s. 264–267.
- 6 POZRI PODOLAN, Peter: *Aspekty slovenskej historiografie generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika*. Forum Historiae 1, 2007, č. 1, <http://forumhistoriae.sk/documents/10180/67648/Podolan.pdf>; PODOLAN, Peter: *Sláva Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanův ... Jána Kollára*. In: Štúdie o dejinách. Historia nova 6. Bratislava: Stimul, s. 82–94, http://fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino6f.pdf
- 7 POZRI napr. DŽUNKOVÁ, Katarína: *Obráz Indie v staršej slovenskej literatúre*. Univerzita Karlova v Praze, 2012, ako aj jej článok *Obráz Indie v slovenskej literatúre 19. storočia*. Historická revue 26, 2015, 26, č. 1, s. 61–65. Pozri aj JIRÁSKOVÁ, Michaela: *České národní obrození a studium indických tradic*. Univerzita Pardubice, 2013.
- 8 KOLLÁR, Jan – PUTNA, Martin C.: *Slávy dcera. Báseň lyricko-epická v pěti zpěvích. Překlad a výklad Slávy dcery z panslavistického mýtu do kulturní historie*. Praha: Academia, 2014.
- 9 KOLLÁR, Jan: *Sláva Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanův*. Pešť: Tiskem J. M. Trattner-Károlyoho, 1839, s. 1.

Túto odpoveď vo forme knihy *Sláva bohyně* považoval za výsledok svojho celoživotného skúmania.¹⁰

Kollár musel Šafárikovi oponovať a postaviť sa proti jeho používaniu mena Slovan, lebo uprednostňoval formu Slav, Slavjan pred Slovan. Svoje dôvody delí do troch skupín: etymologické, historické a tie, ktoré považoval za najpodstatnejšie, mytologické, či národno-básnické. Argumentoval, že už pominuli časy, keď mytológia bola opovrhovaná ako povera či chápaná ako nutné zlo k lepšiemu pochopeniu antických klasikov. Podľa Kollára nejde o to, či bohovia boli skutoční, ale ide o to, že boli spojení s národným životom.¹¹ V šesnástich listoch potom dokazuje, že Sláva bola bohyňa, zvlášť Slovanov; že od nej pochádza meno „nášho národa“, ktoré sa neskôr zmenilo v niektorých jazykoch na Slov, a nie naopak, ako tvrdil Šafárik.

V treťom liste Kollár Šafárikovi vyčíta: „*Wy příteli, o studium azia-tických národův, řečj, dějin a mytologij, které w nowějšjch časjch tak zdařile zkwetati začalo, na negednom mjstě swých Starožitnostj (k. p. str. 426, 427) tak chatrně a nepřiznivě mluwjte, naziwagjce ge ztmělostmi, sháměnjm se po nemožnostech atd.*“, a pýta sa: „[...] *pročby sme mnoho swětla pro náš národ očekáwati neměli z geho kolébky a prawlasti, totiž z krajůw indoasiatických, která gešte slawského Kolumba očekáwagj, a z knih sanskritských gegichž řeč a našj tak spřjzněna gest?*“¹²

V tejto súvislosti si treba uvedomiť, že vzdelanci a myslitelia na konci 18. storočia nadšení práve vznikajúcimi vedami, najmä jazykovedou a archeológiou, začali spochybňovať historicitu starozákonnej chronológie, ktorá bola dovtedy prijímaná takmer bezvýhradne. Okrem toho rozvíjajúci sa kolonializmus umožnil spoznanie iných kultúr, ktoré si nárokovali veľkú starobylosť. To všetko prispelo k prehodnoteniu biblickej verzie pôvodu ľudstva. Začalo sa intenzívne debatovať o tom, či je celé ľudstvo Adamovým potomstvom, či sa všetky jazyky sveta vyvinuli z jazyka Noemových potomkov a čo sa odohralo po potope.¹³ Keď pionieri indológie objavili sanskrtské texty, očakávali, že nájdu dovtedy neznáme historické informácie.

¹⁰ Ibidem, s. 152.

¹¹ Ibidem, s. 6–7.

¹² Ibidem, s. 23.

¹³ Slovania boli považovaní za potomkov Jafeta alebo jeho syna Mosoka či vnuka Rafeta, prípadne Noemovho pravnuka Banona. Pozri BRTÁŇ, Rudo: *Barokový slavizmus. Porovnávacía štúdiá z dejín slovanskej slovesnosti*. Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1939, s. 54–55.

Vzdelancov zaujal aj samotný staroindický jazyk. Sir William Jones (1746–1794) sa pričínil o vznik historickej lingvistiky svojou prednáškou v Kráľovskej ázijskej spoločnosti v Bengálsku v roku 1786. Poukázal v nej na podobnosť sanskrtu s gréčtinou, latinčinou, góťčinou, keltštinou a perzštinou a sformuloval myšlienku o jazyku, z ktorého sa vyvinuli ostatné jazyky. India sa v prvej polovici 19. storočia medzi európskymi vzdelancami stala populárnym kandidátom na kolísku ľudstva.

Josef Dobrovský (1753–1829) si tiež všimol príbuznosť európskych, ale predovšetkým slovanských jazykov s indickými. Nie je isté, či k tomuto poznatku dospel nezávisle od sira Williama, ale o podobnosti európskych a indických jazykov sa vedelo už skôr. Dobrovský vychádzal z práce českého jezuitu Karela Prikryla (1718–1785), ktorého rád poslal roku 1748 do Indie. Pod názvom *Principia linguae brahmanicae* napísal gramatiku jazyka konkaní, na ktorú okolo roku 1791 natrafil Dobrovský, všimol si štruktúrne podobnosti medzi slovanskými jazykmi a konkaní a vyvinul záujem o Indiu a sanskrt.¹⁴

Kollár sa vo svojej argumentácii proti Šafárikovi odvoláva na Dobrovského prácu: „*Celé staršj slawské pohanstwi*,“ píše Dobrovský, „*gest indického původu. Bez pomoci indického Bohoslowj nelze než nedokonalé slawské bohy wysvětlovati*.“¹⁵ Kollár sa samozrejme dostáva k vysvetleniu mena Slávy. Píše: „*Už w neystaršjch časech nalezáme u Indůw a w Sanskritě Sláwu gako bohyni pod gménem Suaha neb Swaha gako manželku boha Ohně čili Agni [...]*“¹⁶ Svoje tvrdenie samozrejme nenecháva nepodložené a cituje z prác Poliaka W. S. Maiewskiego, chorvátsko-rakúskeho karmelitánskeho misionára a orientalistu Paulina od Sv. Bartolomeja, ktorý vydal prvú sanskrtskú gramatiku v Európe, ako aj známej lingvistickej autority Franza Boppa a z prác ďalších dnes už viac-menej zabudnutých dobových bádateľov, ktoré dokazujú existenciu bohyně Sváhá. Kollár vidí bohyňu Sváhá nielen v Indii. Nachádza ju aj v hebrejských žalmoch v podobe Selah, či Slah. Okrem toho jej existenciu dokazuje rovnako u Slovanov, ako aj u Škandinávco, ktorí ju volajú Saga, u Grékov, ktorí ju nazývajú Ossa, Fama, či Klio, a u Rímov, ktorí ju volajú Honoris alebo Gloria.

Kollár samozrejme špekuluje nad etymológiou mena Sváhá. Kollár má pravdu v tom, že jeho význam je blízky významu slovanského slova

¹⁴ STRNAD, Jaroslav: *India as Reflected in Czech Consciousness in the Era of the National Revivalist Movement of the Nineteenth Century (ca. 1800–1848)*. Archiv Orientální 75, 2007, č. 3, s. 279–290.

¹⁵ KOLLÁR, Jan: *Sláva Bohyně*. Op. cit., s. 23.

¹⁶ Ibidem, s. 24.

sláva. Nejde však o slovo, ktoré by existovalo v praktickom jazyku. *Sváhá* je slovo, ktoré sa používalo a vlastne dodnes používa pri rituáloch, konkrétne pri hádzaní obetí do ohňa. Sváhá je však aj personifikovaná, ako dokladá sám Kollár, ako manželka boha Agni, ohňa. Ide však o menej známú bohyňu, o ktorej sa málo hovorí aj v samotných védskych textoch. Kollár ponúka nasledujúce vysvetlenie: „*Nám se widj suaha, slah čili selah a slawa negen smyslem ale i kořenem gedno býti a od tehož kořene sla sua (slauti, slnauti, slawiti atd) pochádzeti, s obyčejným l a u mjchánjm a strjrdánjm, které negen we slawské ale i w indické řeči se nalézá, k.p. slanina–suanina, platno puatno, wlk wuk, dlg dug [...] Koncowka ha a wa tak se má gedna ke druhé gako české čeho a ruské čewo, aneb ruské silnago čili silnaho a silnawo, dobrago dobraho a dobrawo atd. [...] Anobrž w týchž slowjch, kde w Sanskritu stogj aha, stogj u nás aw awa, k.p. varaha–braw, tamaha, tmaw, go gaha gowado howado [...]*“¹⁷ Podobne sa Kollár domnieva, že Sláva a Wanda sú významovo totožné mená. A samozrejme opäť nachádza pôvod Wandy v sanskrte. Sanskrtský koreň *vand* znamená oslavovať. Kollár dodáva: „*Kdo w tomto Vand naše Vand Wanad Wandal, Wend Wind nepozná, ten by cele slepým a hluchým býti musel.*“¹⁸ Pomocou takýchto pochybných etymológií Kollár dokázal nájst paralely medzi všetkými významnými indickými a slovanskými bohmi a bohyňami. Slovania si zo všetkých národov zachovali najúplnejšie a najpresnejšie mená a význam indických božstiev.¹⁹ V *Slávy dcere* (sonet 214) preto na jednom mieste používa slovanské a indické pomenovanie božstva ako synonymá:

*V kráse obou sice rovnost živá,
ale tato Lada bohyně
matka má jest a zde sluje Siva.*

Básnik v ratzeburgskom dóme objaví sochu, ktorá mu pripomína Mínu. V skutočnosti je to Živa, ktorú nielen Kollár, ale aj ostatní slovanskí vzdelanci stotožňovali s indickým bohom Šivom. Toto stotožnenie je samozrejme neopodstatnené a zakladá sa len na zvukovej podobnosti oboch mien.

Mytologické meno národa bolo pre Kollára dôkazom jeho starobylosti. Dobré si uvedomoval, že národ je nový pojem, ktorý sa začal utvárať len

¹⁷ Ibidem, s. 32–33.

¹⁸ Ibidem, s. 34.

¹⁹ Ibidem, s. 226.

v jeho dobe. Národnosť starých národov, vysvetľuje v ôsmom liste, spočívala v náboženstve: národy sa rozoznávali na základe toho, že uctievali rôznych bohov a bohyne. Ich náboženstvá boli národné, t. j. prináležali len ich národu. Aj tu si berie na pomoc poznanie o Indii: „[...] *nejen náš národ, ale i naše předkřesťanské náboženstwj z Indie pochádzj [...] Gaká matka, taká Katka : obyčeg matky Indie nasledowala dcera.*“²⁰ Ale nielen predkovia Slovanov, ale aj susedia Nemci sú dôkazom toho, že meno národa je odvodené od božstva. Kollár sa na viacerých miestach odvoláva na Tacitovu *Germaniu* (1. storočie n.l.), v ktorej sa hovorí, že Germáni oslavujú boha menom Tuisto; odtiaľ teda ich pomenovanie Teutóni. Zachádza však až tak ďaleko, že Škandinávcov vidí ako uctievačov indickeho boha Skandu.²¹

Podobne dokázal Kollár odvodiť aj mená okolitých slovanských národov zo sanskrutu. V *Staroitálii slavjanské* vysvetľuje, že meno Čech je odvodené od Kešavu, ďalšieho mena boha Višnu: „*Od kešava kešice kučera kosa pochodí opěť chorv. kech-kati keč-kati, čes. pols. a rus. česati čech-rati, čochati cuchati, t.j. vlasy vzdělávati, strojiti; odkud i češeň (=pecten), česadlo, čechalka (témě hlavy); slov. čechry pa-česy, caesaries, pak čes. Chason (Apollo) atd. Odtudto viděti, že Čech Česi = Keša Keš-ava, t.j. ind. Višnu Kešava [...]*“²² Kollár má aj vysvetlenie mien Lech a Mech: „*Jako se Čech a Krak na Višnu-Kešava, Apollo Crinitus, jako se Latinus, Lydus, Lech, (Volot Voloch), Smok na Šivu-vola-draka : tak se Mech (měr mir ves-mir mund-us) vztahuje na Brama (Paroma).*“²³

Dvesto strán Kollárovoho 350-stranového spisu *Sláva Bohyně* tvorí dodatok, v ktorom sa nachádza porovnanie indickeho a slovanskeho života, reči a bájoslovia, ktoré má potvrdiť závery predchádzajúcich listov. Avšak tento dodatok nemá byť len potvrdením; má aj ukázať, že nie každý európsky národ „*rowným právem na Indii a Sanskrit se odvoláwati může, gako ten náš*“.²⁴

V tejto súvislosti stojí za pozornosť Kollárova rasová teória, vychádzajúca z diel Johanna Friedricha Blumenbacha (1752–1840). Kollár totiž tvrdil, že biela farba je farbou pleti Indoeurópanov. Ide o „*plemeno, s obdlauhým obličejem, nakřiveným nose, velikýma krásnýma očima*

²⁰ Ibidem, s. 58–59.

²¹ Ibidem, s. 39.

²² KOLLÁR, Jan: *Sratoitalia slavjanská*. Vídeň, 1853, s. 47.

²³ Ibidem, s. 50.

²⁴ KOLLÁR, Jan: *Sláva Bohyně*. Op. cit., s. 155.

[...]“²⁵ Indoeurópania obývajú Európu, západnú Áziu, severnú Afriku, od Indického až po Atlantický oceán, od Srí Lanky až po Island. Ich praplast’ou je „*audolj Kašmír a indický Kaukasus, medzi riekami Ganges a Indus*“²⁶. Patria k nim Indovia, Peržania, Slovania, Germáni, Tráci a Kelti. Kelti sú najstarší prísťahovalci z Indie, Slovania najmladší.²⁷ Do Európy prišli Slovania asi v 7.–8. storočí pred n.l., pre preľudnenie Indie.²⁷ Rozoznáva ďalšie štyri rasy: žltú či nazelenavú, ku ktorej ráta Číňanov, Japoncov, Tibeťanov, Mongolov, Tartarov, Kórejcov, ale aj Maďarov, Turkov, Židov a Arabov; červenú rasu, ktorá žije v Amerike; hnedú rasu, ktorá obýva Austráliu; a čiernu rasu, ktorá žije v Južnej Afrike a v niektorých ostrovných častiach Austrálie. Kollár však vo svojej rasovej teórii ide ďalej. Píše: „*W Indii, wúkol Himalaiského pohorj, saustředugj se všechny tyto barwy a plemena od nepamětných časůw. U bělobarvého plemena všechna čidla a smysly gsau giž saumeřně rozestavena, žádné nepřewládá zwláštjnjm zwjřeckým wywinutjm: u žlutobarvého wypjná se obzwlášte smysl čichu nad ostatnj, odtud nos rozložitý, čelo rozsáhlé [...] u černobarewného smysl chuti nad giné čnj, proto žaludek opičj, čelisti a pysky wysedlé, zuby nakloněné. Duchownj schopnosti těchto plemen a stupně vzdělanosti gegich řečj, mrawůw, náboženstwj, nauk a uměnj magj se k sobě wespolek téměř tak gako gegich barwy. Bjlá barwa gest matka a obsah všech barew, tak indoeuropské plémě gest hlawa a wůdce všech ostatnjch.*“²⁸

Domnievam sa, že až na základe tejto rasovej teórie, možno lepšie pochopiť Kollárove slová v predspeve k *Slávy dcere*, keď sa ponosuje nad ponemčením Slovanov v Polabí a Pobaltí:

*Tak peleši v krajinách osmanské plémě helenských,
koňský na vznešené vstrkna Olympy ocas.
Tak porušil zištný Europčan dva světy Indů,
za vzdělanost vzav jim cnost, zemi, barvu i řeč.*

Zištným Európanom je tu Nemeč. Tak ako Turci, ktorí si podrobili časti východnej Európy vrátane Grécka, kolísky európskej civilizácie, porušili aj Nemci dva svety Indov, t. j. Slovanov, ktorí prišli z Indie, usadili sa v Polabí a Pobaltí a boli ponemčení; získali nemeckú vzdelanosť, ale

²⁵ Ibidem, s. 177.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, s. 93.

²⁸ Ibidem, s. 178.

stratili svoju slovanskú cnosť, zem, farbu a reč. Strata cnosti, zeme a reči sa zdá byť pochopiteľná. Prečo však Kollár hovorí o farbe? Slovania totiž milujú bielu farbu, lebo patria k „*bělobarwým*“ Indeurópanom, ktorí pochádzajú z Indie. Ale aj Nemci pochádzajú z Indie. Kollár však v *Sláwe Bohyně* dôvodí, že táto „*ljbost u giných, půwodně tež bělobarwých europeských, národůw (Germanůw, Řekořjmanůw, Celtůw) tjm wjce ustydla nebo zmizela, čjm dáwnějšj gest gegich wystěhowánj z Asie, čjm staršj gegich byt a osamělost v Europě, čjm wějšj vzdálenost ode hnjzda a ginobarwých plemen*“.²⁹

Rozpor medzi Slovanmi a Nemcami má podľa Kollára korene ešte v Indii. Slovania patrili k brahmanizmu, t. j. k nasledovníkom náboženstva bráhmánov, zakladajúcom sa na védách, ale Nemci boli buddhisti, t. j. rebelanti voči brahmanizmu. Kollár tak dochádza k záveru: „[...] *zde má nepochybně prwnj swjw půwod a přjčinu ona odwěká nenáwist medzi Germany a Sláwy, podle které byli wěčnj sausedé ale i nepřátelé*“.³⁰ V slovanskej mytológii nenachádza žiadnu známku buddhizmu, ale germánsko-škandinávská mytológia sa má podľa neho sústrediť okolo Buddhu. Nachádza podobnosti v stavbe buddhistických a gotických chrámov a tvrdí, že „[i]ndický Budhaismus se i w Europě, gmenovitě w Němcjch, zase opětowal a znowuzrodil. Co Budha byl w Indii, to byl Luter w Europě: oba reformátorowé, oba mnichowé, oba w manželstwj wstaupiwšj. [...] Budhisté gsau v Asii co mudrcowé a philosophowé: i Němci se posud s philosophij neywjce zanášegj; Budhisté powažowáni býwagj w Asii co kacjři, atheisté, naturalisté, rationalisté: tak Germanowé v Europě“.³¹

Zdá sa, že Kollárova *Sláva bohyně* nevyvolala verejnú reakciu a rýchlo upadlo do zabudnutia. Ohlasy na ňu možno nájsť len v dobovej korešpondencii. Pavol Jozef Šafárik, ktorý ešte vo svojich *Dejinách slovanských jazykov a literatúr všetkých nárečí* (1826) tvrdil, že „Slovania pochádzajú z Indie, tak ako ich večití susedia Germáni, z Perzie“,³² ale neskôr zjavne pod vplyvom Dobrovského recenzie,³³ túto teóriu neprijímal bezvýhradne, sa v liste Michailovi Petrovičovi Pogodinovi delí o svoj názor na Kollárovu knihu: „*Kollárova kniha Sláva Bohyně nelíbi se mi nijak: takové díla způsobují jen zmatky. Co v nich nového a pravidlného jest, lze na archu napsati. Ostatní jest pravý Rudbekizmus. Neznaje sanskritu ani*

²⁹ Ibidem, s. 179.

³⁰ Ibidem, s. 271.

³¹ Ibidem, s. 272.

³² ŠAFÁRIK, P. J: *Dejiny slovanského jazyka a literatúry*. Op. cit., s. 17.

³³ Recenzia Jozefa Dobrovského. In: Ibidem, s. 333–344.

staroslovenštiny ani mythologie důkladně chce nyní quantitatem incognitam per incognitam určit [...]“³⁴

V prvej polovici 19. storočia bola India v akademických kruhoch považovaná za kolísku ľudstva. Až od druhej polovice 19. storočia stále menej akademikov uvažovalo o Indii ako o domovine Indoeurópanov. Svoju úlohu tu nepochybne začali zohrávať aj koloniálne snahy európskych veľmocí. S nástupom britskej nadvlády v Indii sa začala rodiť nová teória, podľa ktorej už Indovia neboli pôvodnými obyvateľmi Indie, ale prišli z pravlasti, o ktorej polohe sa dodnes vedú spory.³⁵ Ján Kollár sa svojím spisom zapojil do diskusie o pôvode Slovanov jedinečným spôsobom. Jeho argumenty sú samozrejme z dnešného pohľadu irelevantné. Spis *Sláva bohyně* sa však napriek tomu, že upadol do zabudnutia, aj dnes ukazuje ako dôležitý dokument osvetľujúci jeho najvýznamnejšie dielo *Slávy dcera*.

doc. Mgr. Róbert Gáfrik, PhD.

Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava
rgafrik@yahoo.com

³⁴ List Pavla Jozefa Šafárika Michailovi Petrovičovi Pogodinovi z 22. 11. 1839. Citované podľa PASTRNEK, František (ed.): *Ján Kollár, 1793–1852. Sborník statí o živote, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletích narozenin*. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 236.

³⁵ BRYANT, Edwin F.: *The Quest for the Origins of Vedic Culture. The Indo-Aryan Migration Debate*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2001.